

De opmars van de Otter (*Lutra lutra*) in Fryslân

Harrie Bosma

Het kan verkeren. Eerst vervolgt de mens sommige predatoren tot ze geheel of bijna geheel zijn uitgestorven. En als de soort het niet gemunt heeft op huisdieren of andere door mensen gekoesterde dieren (Wolven op schapen, Vossen op pluimvee en weidevogels) worden vervolgens kosten noch moeite gespaard die diersoorten te beschermen en zo nodig te herintroduceren. Visconsumptie is tegenwoordig niet meer een halsmisdrijf waardoor Aalscholvers, zeehonden en Otters thans in meer of mindere mate bescherming genieten. Van de resultaten van een goede bescherming en herintroductie van Otters wordt in deze bijdrage verslag gedaan.

Kennismaking met de Otter

De Otter (figuren 1 en 4) behoort tot de marterachtigen. Hij heeft een gestroomlijnd lichaam, een brede snuit, een toelopende ronde staart en korte, sterke poten met zwemvliezen tussen de tenen. Een volwassen mannetjesotter weegt tussen de 10 en 13 kilo. Zijn lichaam is circa 80 cm lang. Een volwassen vrouwtjesotter weegt 6 tot 8 kilo en heeft een lichaamslengte van circa 70 cm. De lengte van beide geslachten is inclusief een staart van circa 40 cm. De vacht is donkerbruin en de onderkant van het lichaam is grijsbruin. Otters hebben een dubbele vacht: een zeer dichte ondervacht die als een dekbed werkt (hoe meer lucht erin zit, hoe beter de isolatie) en een vette bovenzacht die waterafstotend werkt. Het dier heeft een sterk ontwikkelde neus en de zeer gevoelige snorharen doen dienst als voelsprietten.

Herintroductie van de Otter

Als gevolg van jacht en bestrijding was de Otter omstreeks 1945 nagenoeg verdwenen in Nederland. Vooral vissers zagen Otters als een grote concurrent. Ondanks het feit dat een volwassen Otter maar ongeveer één kilo vis per dag nodig heeft, geloofde men dat ze hele vijvers en waterlopen zouden leegvangen. Door de vraag naar en handel in ottervellen was de jacht op de Otter populair.

In de jaren veertig van de twintigste eeuw werd er alarm geslagen door de heer G.A. Brouwer, bestuurslid van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland. Hij wees erop dat de kleine otterbevolking vrijwel was uitgeroeid. In 1942 werd de jacht verboden. Na het jachtverbod herstelde de otterstand langzaam. Landelijke

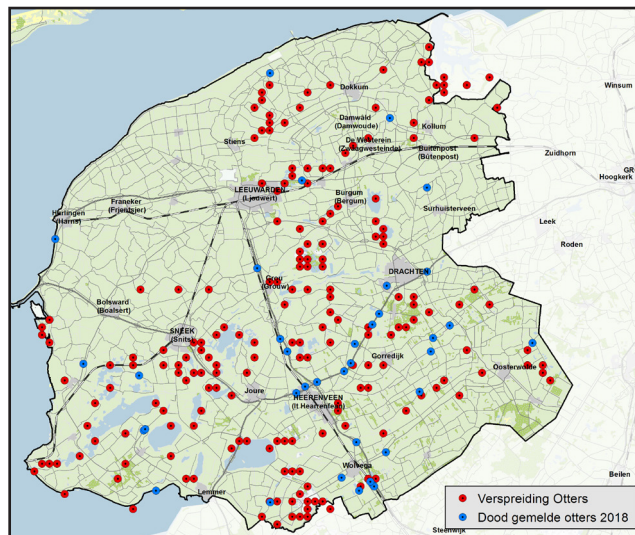

Figuur 1. Otters, Kraanlanden bij De Veenhoop 22 november 2017 (foto Harrie Bosma).

inventarisaties tussen 1955 en 1962 kwamen tot een geschat aantal van 300 Otters in ons land. Waarschijnlijk is het aantal veel lager geweest, omdat Otters en ottersporen soms dubbel geteld werden. Vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw ging het opnieuw bergafwaarts met de Otter. Dit had nu onder meer met de slechte waterkwaliteit te maken, maar ook door sterfte als gevolg van toename van het verkeer en door verdrinking in fuiken. De laatste Otter in Nederland werd op 17 september 1988 bij Joure door een auto doodgereden. Met deze dode Otter werd de soort datzelfde jaar nog definitief uitgestorven verklaard in Nederland.

Vanaf dat moment werden er plannen gemaakt om Nederland weer leefbaar te maken voor Otters. De Otter werd geplaatst op de Nederlandse Rode Lijst en er werden allerlei aanpassingen aan zijn vroegere leefgebied gemaakt om dit weer geschikt en veilig te maken voor de Otter. Door de aandacht voor het otterleefgebied werd ook de waterkwaliteit verbeterd. Dit komt weer ten goede aan allerlei andere diersoorten, waaronder veel Rode Lijstsoorten, maar ook de mens profiteert van de kwalitatieve verbetering van bijvoorbeeld drinkwater en recreatiemogelijkheden.

In 2002 werden de eerste 31 Otters geïntroduceerd in Noord-Overijssel, in het natuurgebied de Wieden/Weerribben. Pas later zijn er in natuurgebied de Rottige Meenthe, Lendevallei en Alde Feanen nog zes dieren uitgezet. Verder zijn er door Stichting Ark Natuurontwikkeling tien Otters uitgezet in de Ooipolder bij Nijmegen. Tenslotte zijn vorig jaar enkele Otters in Nederland bijgeplaatst die van oorsprong uit Oostenrijk kwamen.

Figuur 2. De verspreiding van Otters in 2017-18 (bron: Calutra).

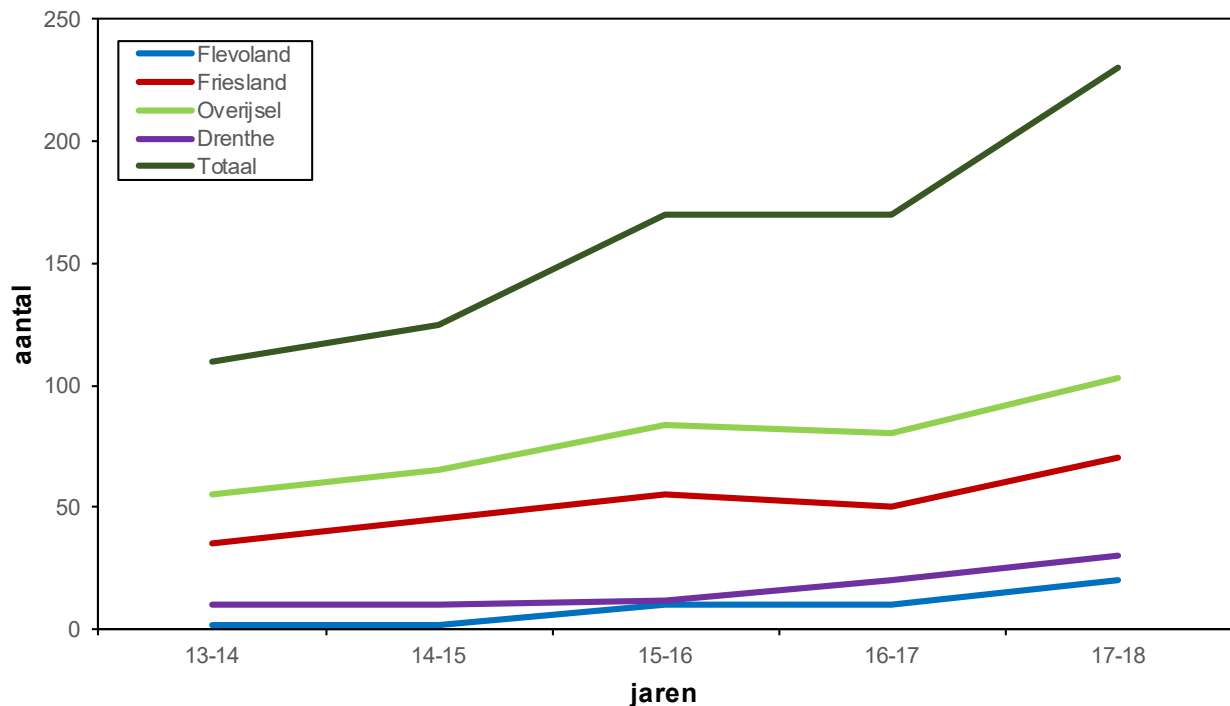
Het aantal Otters nu

Van elke uitgezette Otter is DNA afgenomen. Dit DNA is terug te vinden in zowel dode Otters als in otterpoep (spraints). In de wintermaanden worden door een klein groepje mensen spraints verzameld. Alleen zeer verse spraints zijn bruikbaar, waardoor het verzamelen een tijdrovend en specialistisch werk is. Daarbij weten we dat de jonge dieren minder DNA-sporen in de spraints laten zien. Bovendien hebben ze een kleiner leefgebied waardoor de kans op het vinden van spraints minder groot is. In 2017 werden van 57 verschillende Otters spraints gevonden in Fryslân. Het werkelijke aantal zal ongetwijfeld iets hoger liggen. Voor Fryslân betekent dit dat de Otter bijna overal voorkomt behalve ten noorden van de lijn Harlingen – Leeuwarden en ten westen van de lijn Leeuwarden – Stiens (figuur 2).

Tabel 1. Aantal unieke profielen op basis van DNA-materiaal in spraints en in weefsel van dode Otters, verzameld tussen 1 oktober 2017 en 31 maart 2018 in de verschillende deelgebieden met otteractiviteit.

* = voormalig uitzetgebied.

Provincie	Gebied	Totaal	Bekend	Nieuw	Spraint#	Dood	Vrouw	Man
Flevoland		22	8	14	20	2	14	8
Friesland	Rottige Meenthe *	4	2	2	4	0	2	2
	Brandemeer *	4	1	3	4	0	1	3
	Lendevallei *	5	1	4	3	2	4	1
	Overig	57	14	43	48	9	35	22
Overijssel	De Wieden *	38	18	20	34	4	20	18
	Weerribben *	37	17	20	35	2	23	14
	Giethoorn/ 't Klooster *	5	3	2	5	0	5	0
	Dinkel	0	0	0	0	0	0	0
	Overig	22	8	14	20	2	8	14
Drenthe		32	13	19	22	10	16	16
Groningen		1	0	1	1	0	0	1
Gelderland		3	1	2	3	0	1	2
Zuid-Holland		1	0	1	1	0	0	1
TOTAAL		231	86	145	200	31	129	102
			37%	63%	87%	13%	56%	44%

Figuur 3. Aantal unieke profielen per monitoringsjaar op basis van DNA-materiaal in spraints en in weefsel van dode Otters, voor zowel de totale populatie als voor de vier provincies waarin de meeste Otters voorkomen, in de periode 2013-2018.

In 2016-2017 werden voor het eerst sporen van de Otter bij Marrum en ten noorden van de provinciale weg N357 aangetroffen. Dit ging in 2018 weer ten koste van een doodgereden Otter bij Ferwerd. In november 2018 is het nieuwe zeegemaal bij Vijfhuizen in gebruik genomen voor vismigratie tussen de Waddenzee en de Friese boezem. De Otter maakt van deze omgeving al prima gebruik.

Landelijk beeld

De navolgende tekst is met goedvinden van WENR Wageningen (Alterra) overgenomen uit het verslag "Otterresultaten Nederland 2017/18". Het geeft een landelijk beeld van de verspreiding van de Otter.

Gedurende de monitoringsperiode van 1 oktober 2017 t/m 31 maart 2018 werden in totaal 231 unieke DNA-profielen gevonden (figuur 3). Net als eerdere jaren is dit inclusief de profielen van dood gevonden dieren die niet in de set met spraints voorkwamen die waren aangetroffen in de periode oktober - maart. Dit aantal waargenomen profielen moet worden beschouwd als de minimale populatieomvang. Rekening houdend met het feit dat er vrijwel zeker dieren zijn 'gemist', doordat niet alle spraints bruikbaar DNA opleverden en niet van alle Otters spraints zijn gevonden, wordt de werkelijke populatieomvang geschat op 275.

In de winter 2016/17 werden 172 unieke profielen aangetroffen wat destijds resulteerde in een populatieschatting van circa 200 individuen. De populatie leek daarmee voor het eerst te stabiliseren, al is daar toen wel de kanttekening bij geplaatst dat er mogelijk sprake was van een onderschatting als gevolg van het lage succespercentage van de DNA-analyses

van de spraints. Op basis van de analyses van 2017/18 (individueen die nog in leven blijken en dat ook vorig jaar moeten zijn geweest) kan de schatting voor 2016/17 nu worden bijgesteld naar 235, waarmee er ook toen sprake was van populatiegroei. Op basis van de nieuwe cijfers lijkt het erop dat de populatie in 2017/18 verder is gegroeid volgens de trend zoals die in eerdere jaren aanwezig was (figuur 3).

In de monitoringsperiode oktober 2017 - maart 2018 zijn door WENR in samenwerking met Nieuwold Wildlife Infocentre en een netwerk van vrijwilligers van Calutra in totaal 1.041 spraints verzameld in zowel het voormalige uitzetgebied (Wieden-Weerribben-Rottige Meenthe-Olde Maten-Lendevallei) als in leefgebieden elders in het land. Dat zijn er iets minder dan het jaar daarvoor (1.162). Er is geprobeerd DNA te isoleren uit elk van deze keutels. Verder is er DNA geïsoleerd uit 76 weefselmonsters van dood gevonden Otters waarop door WENR sectie was verricht, waaronder 36 dood gevonden Otters uit de monitoringsperiode.

Van de 231 individuen kwamen er 93 voor in het voormalige uitzetgebied (met * in tabel 1). Dat is meer dan voorgaande jaren (78 in 2016/17, 86 in 2015/16). In totaal werden 86 dieren teruggevonden waarvan al een profiel bekend was in onze database. De geslachtsverhouding is al enige jaren stabiel met iets meer vrouwen (56%) dan mannen.

De Zoogdiervereniging kreeg in 2006 opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit om een inhaalslag te maken met het op papier krijgen van de aantallen van enkele bedreigde en zeldzame diersoorten. De Otter was nog geen onderdeel van

Figuur 4. Otter, De Deelen 16 april 2018 (foto Harrie Bosma).

die opdracht omdat deze nog maar net was uitgezet. De vraag naar aantallen Otters kwam pas in 2012. Dat was aanleiding voor de oprichting van Calutra, een onderdeel van de Zoogdiervereniging. De naam Calutra is ontstaan door samenvoeging van delen van de wetenschappelijke namen van Bever en Otter (Bever is *Castor fiber* en Otter is *Lutra lutra*).

Calutra werkt nauw samen met het bureau van de Zoogdiervereniging, met een netwerk van vrijwilligers dat actief is binnen het Netwerk Ecologische Monitoring, oftewel het NEM-meetnet voor de Otter, met andere natuurliefhebbers en met verschillende terreinbeheerders, onder meer voor de volgende activiteiten:

- het in kaart brengen van de knelpunten voor de Otter;
- het melden van kapotte afrasteringen langs de wegen aan de betreffende beheerders;
- het verzamelen van dode Otters en zorgen voor overdracht aan WENR Wageningen;
- het jaarlijks opstellen van een verspreidingskaart van de Otter.

Het jaarlijks nauwkeurig in kaart brengen van slachtoffers en intensieve controle van aangelegde voorzieningen heeft voor ons als voordeel dat wij mee kunnen praten en denken over een goed leefgebied voor de Otter. Het verzamelen van de dode Otters is evenals het DNA van deze dieren ook verder een bron van informatie voor WENR Wageningen; ze leveren gegevens op over bijvoorbeeld inteelt, conditie van het dier of het aantal jongen dat een vrouwtje heeft gehad.

De herintroductie van de Otter in Nederland is succesvol te noemen. Mede dankzij wetenschappelijke begeleiding door WENR Wageningen UR is de otterpopulatie in zeventien jaar tijd voldoende gegroeid om de soort in stand te kunnen houden. Verkeersongelukken, inteelt en verdrinking in onbeschermde fuiken blijven echter een gevaar vormen voor de overlevingskansen van de Otter. Daarnaast gaat de studie en bescherming van de zeer mobiele Otter gewoon door bij het oversteken van wegen, het gebruik van bestaande wateronderdoorgangen en van de aangelegde faunavoorzieningen. En wordt er nauw samengewerkt met de otterexperts van Wageningen Environmental Research, de natuurbeheerders en in Otters geïnteresseerden ter plekke en de werkgroep Calutra van de Zoogdiervereniging.

Literatuur

- Haartsen, A., 2009.** Ontgonnen verleden. Regiobeschrijving provincie Friesland. Directie Kennis, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Rapport DK nr. 2009/dk116-B. Ede.
- Koppen, H., 2014.** Hepkema's Boschjes, plekken met verhalen. Historisch tijdschrift Fryslân 20 (1): 4-5.
- Strijkstra, R.J., 2000.** Reintroduction of plant species: s(h)ifting settings, 175 pp. Diss. RU Groningen.

Harrie Bosma
Coördinator Fryslân Calutra Zoogdiervereniging
Meijerweg 128
8456 HG De Knipe
Lutra128@gmail.com